

अनलाइन हिंसा सम्बन्धी कानूनहरूको मानचित्रण (म्यापिङ)

यो नेपालमा प्रचलित अनलाइन हिंसा सम्बन्धी कानूनलाई डिजिटल अधिकारको परिधिमा रहेर लैगिकता र यौनिकतालाई केन्द्रमा राखेर गरिएको मानचित्रण र पुनरावलोकन हो। सम्बन्धित कानूनहरूको विश्लेषण गर्नका लागि तीनवटा अधिकारवादी दृष्टिकोण ; गोपनीयताको अधिकार, अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र हिंसाबाट मुक्तिलाई आधार बनाइएको छ। यो दस्तावेज, पीडित, कानून व्यवसायी र अभियन्ताहरूका लागि एउटा सघन मार्गनिर्देशक हुनेछ।

विरोधाभाषी स्वरूप

धेरै कानून दोहोरो बनावट(फ्रेमिंग)का छन्; यसबाट पाउने लाभहरूसंग धेरै सिमितता पनि जोडिएर आएका छन्। अनलाइन हिंसाका पीडितहरूले न्यायको खोजी गर्न पाउने उद्देश्य राखिएपनि अतिरिक्त धाराहरूले नागरिक स्वतन्त्रतामाथि अंकुश लगाउने सम्भावना रहेको छ। यहाँ उदत गरिएका धेरैजसो कानूनहरूमा यही निष्कर्ष दोहोरिएको छ।

सरकारका लागि असीमित अधिकार

(यो कानूनले सम्भावित दोषीको छानबिन/खोजतलासको प्रक्रियाका लागि अदालती आदेश वा (खोज तलाशी लिइद गेरेको) व्यक्तिलाई आवश्यक पर्ने कानूनी सहायता आदि बारेमा उल्लेख गरेको छैन। शंका लागेको र खोजतलास गरिरहिएको व्यक्ति पूर्णतया नियन्त्रकको निर्णयमा निर्भर रहनुपर्ने हुन्छ। यस कानूनका आधारमा शक्तिमा रहेका व्यक्तिले कानूनको दुरुपयोग गर्दै आलोचक र फरक विचार राख्नेहरूको गोपनीयता भंग गर्ने सम्भावना रहन्छ।

प्रमाण संकलनका समस्या

पीडकले पीडितलाई उनीहरू बीचको कुराकानी रेकर्ड गर्न सहमति दिने सम्भावना न्यून हुन्छ। जहाँ पीडितहरू अनलाइन माध्यम मार्फत हिंसामा पर्दछन्, यस्तोमा यो कानूनले पीडितहरू स्वयंलाई नै उल्टो प्रमाण रेकर्ड गरेको अभियोगमा अपराधी ठहर गर्ने सम्भावना रहन्छ।

यो चार्ट कसरी पढ्ने ?

मुख्य कोठाहरूले विधेयक वा कानूनबारे बताउँछन्।

पहेलो हाइलाइटसले दोहोरो अर्थ लाग्ने वा अप्पट शब्दहरू जनाउँछ।

नीलो हाइलाइटसले नियत बारेमा उल्लेख गर्दछ।

बाहिरी शब्दहरूले...

... कानुनी खाइलहरूलाई व्याख्या गरेको छ।

जहाँजहाँ आवश्यकता छ, त्यहाँ रातो वाणचिन्ह (एरो)ले कानून र तिनका भाग वा धाराहरूमा भेटिएका खाइलहरू (कमिटर)लाई जोडेको छ।

वि.सं. २०७२ को सम्बिधान

धारा २८

कुनै पनि व्यक्तिको, घर, सम्पति, कामजुत, जानकारी, पत्राचार, र उसको चरित्रसँग जोडिएको जुन सुके विषय कानूनले निर्देशित गरेको अवस्थामा बाहेक गोप्य रहने छन्।

धारा २७

कुनै पनि व्यक्तिलाई कानूनले गोप्य रहने भनि तोकेको जानकारीहरू सार्वजनिक गर्न जबर्जस्ती गर्न पाइदैन (व्यक्तिले आफ्ना व्यक्तिगत जानकारीको बारेमा वा सार्वजनिक सामग्रीको बारेमा सोधखोज गर्न भने पाउँछ)।

गोपनीयता

विद्युतीय कारोबार ऐन सन् २००८

भाग २८.१

आधिकारिक निकायका व्यक्तिलाई शंका लागेको खण्डमा हाम्रा डिभाइस, सामग्री, तथ्यांक आदिमा पहुँच हुनेछ।

भाग ३८.१

राष्ट्रिय सार्वभौमिकता, अखण्डतामाथि त्रास पैदा भएको खण्डमा, कानूनी व्यवस्था कायम राख्न, भित्र राष्ट्रहरूमाको मित्रवत सम्बन्धलाई सुमधुर राख्ने काम आदिका लागि आधिकारिक निकायलाई हाम्रो व्यक्तिगत संचो (प्राइभेट कि; जुनमार्फत हामी आफ्ना गोप्य कुराकानीलाई इनक्रिप्ट वा डिफिप्ट माध्यमद्वारा कोड भाषामा वा सामान्य भाषामा परिणत गर्ने गर्दछौं) माथि पहुँच हुनेछ।

भाग ४७

सार्वजनिक नैतिकताको विरुद्ध हुने कुनैपनि सामग्री विद्युतीय माध्यममार्फत प्रदर्शन वा प्रकाशन गरेमा उक्त कार्य दण्डनीय हुनेछ।

क्रिमिनल कोड (अपराध संहिता) सन् २०१७

भाग १२२

सार्वजनिक ठाउँमा शरीरका गोप्य अंग देखाउने वा **अश्लील कार्य** र **अश्लील कुराकानी** गर्न पाइने छैन।

भाग २१४

कानूनले बाध्य पारेको अवस्थामा बाहेक, कुनैपनि सर्वसाधारण वा सार्वजनिक व्यक्तिको व्यक्तिगत जानकारी उनीहरूको अनुमति बिना सार्वजनिक गर्न पाइने छैन।

भाग २१८

आधिकारिकता प्राप्त गरेको अवस्थामा बाहेक कुनैपनि सूचना, जानकारी वा पत्राचार प्राप्त गर्न वा एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुऱ्याउन पाइने छैन।

भाग २१३

सार्वजनिक रूपमा अभिव्यक्त गरिएको अवस्थामा बाहेक र आधिकारिक निकाय वा सम्बन्धित व्यक्तिको अनुमति बिना कसैको व्यक्तिगत कुराकानी, सुन्न र रेकर्ड गर्न पाइने छैन।

भाग २१५

सार्वजनिक स्थानमा बाहेक कुनै पनि व्यक्तिको सहमति बिना उसको फोटो खिच्ने वा तोडमरोड गर्ने कामलाई बन्देज गरिएको छ।

सूचना प्रविधि विधेयक सन् २०१९

भाग ७६.१

कानूनले उपलब्ध गराएको अवस्थामा बाहेक कुनैपनि व्यक्तिको व्यक्तिगत तथ्यांक प्राप्त गर्न बन्देज गरिएको छ।

भाग ७६.२

दुई वा दुइभन्दा बढी पक्ष बीच विद्युतीय माध्यममार्फत भएका कुराकानीको गोपनीयता सुनिश्चित रहनेछ। सम्बन्धित पक्षहरूको सहमति बेगर यस्ता कुराकानी सुन्न, रेकर्ड गर्न, वा इन्फ्रष्ट-डिफिप्ट (अप्टिकरण वा अगुपिकरण)गर्न पाइने छैन।

गोपनीयता सम्बन्धी कानून सन् २०१८

भाग ४.२

मुद्दा चलिरहेको अवस्थामा जहाँ जहाँ आवश्यक पर्छ, त्यसबाहेक प्रति-पक्षी बीचको गोपनीयता भंग गर्न पाइने छैन।

भाग १२.६

कुनै पनि व्यक्तिको उमेर, योग्यता, चरित्र, यौनिकता, अपंगता, आदि बारेमा अधिकार प्राप्त व्यक्तिले सोधपूछ गर्न पाउने छ, र सम्बन्धित व्यक्तिले यसको पालना गर्नुपर्नेछ।

भाग १५.२

कानूनले आवश्यक ठानेको अवस्थामा बाहेक, कुनैपनि व्यक्तिले अर्को व्यक्तिको **चरित्र बारेमा कुनै टिप्पणी** गर्न पाउने छैन।

भाग १६.१

कुनैपनि व्यक्तिको सहमति बिना उसको चरित्र, मान-सम्मान आदिमा क्षति पुऱ्याउने, **प्रतिश्लामा आँच पुऱ्याउने उद्देश्यले** फोटो खिच्न वा फोटोको स्वरूप परिवर्तन, तोडमरोड वा प्रकाशन गर्न पाइने छैन।

भाग १६.३

कुनै पनि व्यक्तिलाई जिस्क्याउने, दुख दिने, वा आफूले कुनै अनुचित फाइदा लिने उद्देश्यले उसको सहमति बिना फोटो प्रकाशन, बिक्री र वितरण (शेयर) गर्न पाइने छैन।

भाग ३.२

स्वास्थ्य उपचार र राहत कार्यका लागि बाहेक कुनैपनि व्यक्तिको सहमति बिना उसको गोपनीयता भंग गर्न पाइने छैन।

भाग ६

उमेर नपुगेका वा अवस्थ दिमागी अवस्था भएको अवस्थामा बाहेक, कुनैपनि महिलाले प्रजनन स्वास्थ्य, र गर्भावस्था संग सम्बन्धित जानकारीको गोपनीयता भंग गर्न पाइने छैन।

"सहमति" का (त्रुटीगत) छिद्रहरू

"चरित्र" शब्द अक्सर, महिला र क्वेयर व्यक्तित्वहरूको यौनिकतामाथि प्रश्न र नियन्त्रण गर्न, अप्पट र गहुँटो रूपमा बोकाइएको शब्द हो। यो कानून अनुसार उनीहरूको प्रजनन स्वास्थ्य र गर्भावस्था सम्बन्धि गोप्य जानकारी पनि उनीहरूका श्रीमान र परिवारलाई उपलब्ध हुने हुँदा उनीहरूमाथि हिंसा हुने सम्भावना रहन्छ। यो कानून मार्गिसको उमेर र शारिरीक सबलताको आधारमा भेदभावकारी छ, यसले व्यक्तिलाई आफ्नो शरीरबारे बुझ्ने वैयक्तिक अधिकार (स्वायत्तता)को सम्मान गर्दैन।

दोहोरो अर्थ (अप्यष्टता)

"अश्लीलता" "असभ्यता" "भद्रता" "अखण्डता" "सामाजिक सद्भाव" "सार्वजनिक नैतिकता" "सार्वजनिक आचरण" "राष्ट्रिय सार्वभौमसत्ता"

कानूनमा माथि लेखिएजस्ता शब्दहरू छन्, जुन अपरिभाषित रूपमै छोडिएको छ। यस्ता अप्पष्टताहरूका कारण शक्ति वा सततामा आश्रित व्यक्तित्वहरूले यो कानूनहरूको प्रयोग हुँदै गर्दा आफूखुसी व्याख्या गरेर सीमान्तकृतहरूलाई अझै जोडिइममा राखे र प्रतिरोधी विचारलाई नियन्त्रण गर्ने प्रशस्त ठाउँ दिएका छ। यी मध्ये धेरैजसो नैतिक रूपमा बोझिला छन् जसले कानूनको निष्पक्ष पालना गर्नुभन्दा बढी नैतिक नियन्त्रण (मोरल पुलिसिङ) गर्दछ।

"नियत" को व्याख्या वा प्रमाणीकरण

अपराध संहिता र सूचना प्रविधि विधेयक भएका धाराहरूले पीडकको नियतलाई आपराधिक रूपमा बंग्याउने ठाउँ दिएको छ। यसले पीडकलाई "हानि पुऱ्याउने नियत थिएन" भनेर उम्किन छिद्रहरू दिएको छ। प्रमाण जुटाउने बोझ पीडितमाथि पारिएको छ। "नियत" कसरी प्रमाणित गर्ने भन्ने सम्बन्धमा कानून अप्पट छ। यसले अधिकारीहरूलाई निश्चित कार्यहरूको उद्देश्य बारे निर्णय गर्ने सुविधा दिएको छ। जसले शक्तिको दुरुपयोग हुने ठाउँ दिन्छ।

अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता

राष्ट्रिय सुरक्षा र सामाजिक सद्भावको नाममा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको हक कटौती गरिएको छ। यसले सत्ताको विरोध गरिएका राजनीतिक व्यंज तथा आवाजहरूलाई निषेध गर्न सक्छ। यसले कुनैपनि अभियानमाथि जोडिम थोपाउँछ। सार्वजनिक नैतिकता र भद्रताको घेरामा परेर यौनिक अभिव्यक्ति पनि कूटित पारिएको छ। अधिकारहरूको सीधै कटौती संगसंगै गोपनीयता सम्बन्धि (त्रुटीगत) छिद्रहरू हुनु भन्नेको नागरिकले राज्यको तर्फबाट ठूलो निगरानी भएको अनुभव गर्नु हो जसले गर्दा आफ्ना विचारहरू स्वतन्त्र रूपबाट अभिव्यक्त गर्न सक्दैनन्।

'सहमति' को कमी/बेवास्ता

कानूनको निर्माण र कार्यान्वयन गरिने क्रममा सम्बन्धित व्यक्ति र व्यक्तित्व बीचको सहमतिलाई बेवास्ता गरिएको छ। जसको कारण सबै खालका यौनिक सामग्री "अश्लील" मानिएको र कुनैपनि व्यक्तिको आफ्नो शरीरमाथिको अधिकार (एजेन्सी) को सम्मान गरिएको छैन र यौनिक अभिव्यक्तिलाई अपराधीकरण गरिएको छ।

भाग १२१

"अनैतिकता" र **उत्तेजना फैलाउने "अश्लील"** पुस्तक वा बोसरोको (विद्युतीय माध्यममार्फत) उत्पादन, प्रकाशन, किनबेच, भाडामा लगाउने, प्रदर्शन गर्ने वा संग्रह गर्ने कामलाई बन्देज गरिएको छ।

भाग ३०६

कुनै पनि माध्यमबाट, कुनै पनि जीवित वा मृत व्यक्ति वा उनीहरूका परिवार र आफन्तको प्रतिश्लामा आँच पुऱ्याउने वा भावनामा ठेस पुऱ्याउने कार्य आपराधिक मानिएको छ। तथापि, अपवादको रूपमा यसले सार्वजनिक हितका लागि व्यक्त गरिएका अभिव्यक्ति, अनुसन्धानको सिलसिलामा, प्रमाणसहित, सम्बन्धित व्यक्तिलाई सचेत गराउन वा आलोचना गर्न अभिव्यक्त गरिएका कुरा आदिलाई भने बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन।

भाग २१३

सार्वजनिक रूपमा व्यक्ति गरिएको अभिव्यक्तिको हकमा बाहेक आधिकारिक निकायको अनुमति र संलग्न व्यक्तिको सहमति बिना कुनैपनि व्यक्तिको व्यक्तिगत वार्तालाप सुन्न वा रेकर्ड गर्न पाइने छैन।

भाग २१४

कानूनले बाध्य पारेको अवस्थामा बाहेक, कुनैपनि सर्वसाधारण वा सार्वजनिक व्यक्तिको व्यक्तिगत जानकारी उनीहरूको अनुमति बिना सार्वजनिक गर्न पाइने छैन।

भाग ८३

साइबर बुलिइङ (अर्थात विद्युतीय माध्यममा हुने थिचोपिचो, दमन) भन्नाले कसैलाई विद्युतीय माध्यममार्फत निरन्तर दुर्व्यबहार गर्ने, जिस्क्याउने, निचो देखाउने, हतोत्साहित गर्ने, अपमान वा गालीगलौज गर्ने कार्यको रूपमा परिभाषित गरेको छ।

भाग ८८.१

विद्युतीय माध्यमको प्रयोग गरी राष्ट्रको **सार्वभौमिकता, अखण्डता, राष्ट्रियता,मा खलल पुऱ्याउने साथै समुदाय बीच घृणा र अविश्वास फैलाउने** गरी हुने आक्रमण लाई बन्देज गरिएको छ।

भाग ११

सूचना प्रविधि विभागमा दर्ता नभएको अवस्थामा नेपालमा प्रयोग भइरहेका कुनैपनि सामाजिक सञ्जाललाई निष्क्रिय बनाइने वा प्रतिबन्धित गरिने छ।

भाग ८८.२

भेदभावलाई बढावा दिने वा **सार्वजनिक आचरण र नैतिकताको विरुद्ध** विद्युतीय माध्यमको प्रयोगलाई बन्देज गरिएको छ।

भाग ८७

कसैले पनि यौन शोषण वा गैरकानूनी गतिविधि गर्ने **निश्चल** अनलाइन मार्फत सम्बन्ध बिस्तार गर्न विद्युतीय माध्यमको प्रयोग गर्न पाउने छैन।

भाग १२

समाजिक सञ्जालमा आएका सामग्रीलाई, अप्पट सीमा र बिस्तृत वर्तहरूमा आधारित रहेर **"आवृत्तिबन्धक सामग्री"** को रूपमा सूचना प्रविधि विभागले कुनैपनि बेला आफूखुसी हटाउन निर्देशन दिनसक्ने छ।

घरेलु हिंसा विरुद्धको ऐन सन् २००९

भाग ४८

घरेलु हिंसा भन्नाले परिवारिक नातासम्बन्ध भित्रको एक व्यक्तिले अर्को व्यक्तिलाई पुऱ्याउने शारीरिक, मानसिक, यौनिक र आर्थिक हानिलाई बुझिन्छ।

कार्यस्थलमा हुने यौनहिंसा विरुद्धको ऐन सन् २०१५

भाग ४८

अश्लील वा यौनसंग सम्बन्धित सामग्रीहरूको प्रयोग, र प्रदर्शन, वा लिखित वा मौखिक वा शारीरिक हाउभाउ मार्फत व्यक्त गरिने **"अश्लील विचार** हिंसाको रूप हो।

भाग ८३

साइबर बुलिइङ (अर्थात विद्युतीय माध्यममा हुने थिचोपिचो, दमन) भन्नाले कसैलाई विद्युतीय माध्यममार्फत निरन्तर दुर्व्यबहार गर्ने, जिस्क्याउने, निचो देखाउने, हतोत्साहित गर्ने, अपमान वा गालीगलौज गर्नेलाई बुझिन्छ।

भाग ८६

कुनैपनि किसिमका **"अश्लील" सामग्री** (पोर्नोग्राफी) हरूको उत्पादन, संकलन, वितरण, प्रकासन, प्रदर्शन ओसारपोसार, वा किनबेच दण्डनीय हुनेछ।

समयसीमा

घरेलु हिंसाविरुद्धको ऐन २००९

विद्युतीय कारोबार ऐन सन् २००८

क्रिमिनल कोड (अपराध संहिता) सन् २०१७

कार्यस्थलमा हुने यौनयन्त्र दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन २०१५

गोपनीयता सम्बन्धी ऐन २०१८

सूचना प्रविधि विधेयक २०१९

सन् २००५

सन् २०१०

सन् २०१५

सन् २०२०



Body & Data

बडी एण्ड डाटा नेपालमा डिजिटल अधिकार सम्बन्धि काम गर्न संस्था हो जसले महिला र क्वेयर व्यक्तित्वहरूको अभिव्यक्ति, स्वायत्तता र एजेन्सीका लागि उपयुक्त उपाय/रणनीतिहरू प्रदान गरी डिजिटल स्थानहरूमा उनीहरूको संलग्नता बढाउने लक्ष्य राखेको छ।

पूर्ण रिपोर्ट हाम्रो वेबसाइट मा हेर्न सक्नुहुनेछ : <https://bodyanddata.org/>

पीडितमाथि हुनसक्ने सम्भावित प्रतिघात

धेरैजसो कानूनले यौनिक अभिव्यक्तिलाई "अश्लील" र "अनैतिक" भन्ने लेबल लगाएर अपराधीकरण गरेको छ, चाहे त्यो व्यक्ति विशेषको रोजाइमा भएको नै किन नहोस्। "सहमति" लाई बेवास्ता गरिएको कारण कानूनले सोलोडोलो नियम (ब्यांकेट रूल) निर्माण गरेको छ। यसको दुरुपयोगले, यदि विद्युतीय माध्यम मार्फत यौनिकता अभिव्यक्त गरेबापत पीडितलाई नै सजायको भागीदार बनाउँछ। कानूनले पीडितलाई सजाय र पीडकलाई उन्मुक्ति दिने सम्भावना रहन्छ।

★

सूचना प्रविधि विधेयक हाल प्रस्तावित विधेयक हो। तर पनि अनलाइन हिंसाका कानुनी सीमा बरिेको सार्वजनिक छलफल महत्त्वपूर्ण हुने भएकोले हामीले यहाँ राखेका हौं।